

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה מתוך אצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון כ'

פרשת תצוה | תשפ"ה

יאני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

בפרשתנו נצטווה אהרן הכהן ובני אחריו הכהנים הגדולים לדורותיהם (כח. לו - לח): **וְעִשִּׂיתָ צִיּוּן זָהָב**... וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד לְרִצּוֹן לְהֵם לִפְנֵי ה'... מתוך כך למדו חכמינו ז"ל (שבת יב. א): "חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה, קל וחומר מציץ. מה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת, אמרה תורה **וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד** שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהן אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה."

אודות גודל קדושת קדושת התפילין, כמו גם הזהירות הראויה בכבוד התפילה וכבוד בית הכנסת, מצאנו ברשומות את המעשה הבא, אשר מסופר במקורות אודות צדיקים שונים, אולם אחד הוא לנו המסר המבהיל העולה ממנו.

היה זה באחת העיירות, בהן פרצה מגפת הכולרה - או 'חולי רע' כפי שנהגו היהודים לכנותה, במלוא עוצמתה. מימינו ומשמאל נפלו חללים, המגפה לא הבדילה בין גדולים לקטנים ובין צדיקים לרשעים, וחרב המשיחית כמו השתלחה חסרת רסן כמו ניתנה לה רשות משמים ח"ו להשמיד, כללות ולאבד.

ניכר היה בחוש כי אצבע אלקים היא, וכיהודים כשרים ויראים נאספו ובאו כולם כאחד בראשות מנהיגי העדה והרב בראשם, לעצרת תפילה וזעקה והתעוררות, לפשפש איש איש במעשיו ולהבין על מה בא להם ככה. איש לא נעדר, או ליתר דיוק כמעט איש לא נעדר. רק אחד מבני הקהילה התעלם מהקריאה הנרגשת ואי-נוכחותו בלטה, התסיסה את הציבור.

טבעם של אנשים שהם מדברים, מרכלים ומעלים השערות כאלה ואחרות, ועד מהרה עלתה המסקנה הנחרצת כי דווקא אותו אדם אשר פרש מדרכי ציבור ולא נמנה עם יהודי העיר לעצרת התפילה - ככל הנראה בשלו ובשל חטאיו הסער הגדול הזה.

הרב, אכן בשל רצונו להזים את השמועות ולהעניק לאיש חזקת כשרות ואם משום שגם בלבו עלו אי אלו ספיקות לגבי מידת כשרותו של האיש, התחקה על עקבותיו. כך נודע לו כי גם מדי יום נוהג האש להיעדר מבית הכנסת ואינו מתפלל במנין, אלא הוא יוצא אל היער ושם הינו מתפלל ביחידות.

פנה אליו הרב, ובשילוב של רוח ותקיפות גם יחד ניסה לברר אצלו מהי הסיבה לכך.

הלה ניסה ראשית להתחמק, משך בכתפיו ולא אבה לשתף את הרב בסיבותיו. אולם הרב מצדו לא אמר נואש. 'בגזירת מרא דאתרא' מבטו של הרב היה חמור, 'אני דורש כי תסביר את פשר הנהגותיך!'

לא נותרה לו אפוא כל ברירה, וכאן נחשף הרב להמשך הבלתי יאומן.

בכמה מילים חשף הלה את הדמות המסתתרת מאחורי החזות הפשוטה, והתברר כי הוא לא אחר מאשר אחד מאותם ל"ו צדיקים נסתרים שבדור. עד עתה בחר לחיות בהצנע והרחק מעין כל ולהסתיר את מהותו, אולם לנוכח גזירת הרב נאלץ לחשוף זאת.

עובדה זו טרם הסבירה את פשר תפילותיו ביחידות, ועל זאת ציפה הרב לתשובה ברורה. כך גם, משתוכרח לשבור את המחיצה שהקים סביבו עד כה, לא נותרה לו

המשך בעמוד הבא

עצה היעוצה, ואת"ה כשאתה מתפלל, ראשית דבר תִּצְנֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַעוֹ לִשְׁוֹן צוֹוֹתָא, תחבר את עצמך עם כללות כל בני ישראל, וביותר עם אותן האנשים העומדים עמך בבית הכנסת באופן המדובר (אור מים מאיר).

או יאמר 'אֲתָהּ תִּצְנֶה' כי 'צו' הוא לשון התחברות בדרך אומרם ז"ל (ברכות ו. ב): 'כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה'. ועל כן אמר 'אֲתָהּ תִּצְנֶה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כלומר שתלמדם להיות האהבה מחובר ומקושר בלבבם בקשר אמיץ להיות בווער תמיד בדביקה וחפיצה להתקרב אל ה' אלקיהם.

ואז ממילא 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָךְ', כי השמן מכונה על עשיית מעשים טובים... 'זָךְ' יורה על התפילה בעוצם הכוונה, שאז צריך להיות זכות המחשבה ביותר ויותר כי הוא עומד לפני המלך ומש (באר מים חיים).

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וְאֵתָהּ תִּצְנֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָךְ קָתִית לְמֵאֹר לְהַעֲלֹת יַר תָּמִיד" (כו. ב).

מול דברינו אפשר לרמוז בכתוב וְאֵתָהּ, צרוף זה מורה על ענין התפלה, והיינו ואתה, כלומר כשאתה רוצה לעשות המשכות אותיות מחכמה ליבנה באמצעות הקול לה' מוצאות הפה, כי אות ו' מורה המשכה, שתי אותיות א"ת, מורים כלליות האלף בית מאל"ף ועד תי"ו, ואות ה' מרמז לה' מוצאות הפה.

נשמע מזה כשרוצה לעבור לפני התיבה להוציא דבור לפני אלקים, נעשה ונצטרף צרוף וְאֵתָהּ כאמור, ורומז הכתוב ללמוד לאדם דעת בענייני התפלה ליהנות

צהר לתיבה

הארת מושגים ומונחים בתפילה

מנין ברכות שמו"ע

תפילת העמידה הלא היא שמונה עשרה, אשר כידוע אינה כוללת רק שמונה עשרה ברכות, שכן נוספה לה ברכת המינים שנתקנה בדורות מאוחרים יותר. נושא זה נידון בעבר במסגרת מדור זה, אולם בשורות הבאות נתמקד דווקא בסיבת קביעת המנין הזה דווקא.

בתלמוד בבלי (ברכות כח. ב) מובאים כמה טעמים לדבר מפני אמוראים שונים, ומטבע הדברים טעמים אלה הינם הידועים יותר, בשל העיסוק הרב יותר של מרבית העם בתלמוד הבבלי לעומת שאר ספרי חז"ל ומדרשיהם.

רבי שמואל בר נחמני סבור, כי שמונה עשרה ברכות אלה נתקנו כנגד שמונה עשרה אזכרות שם ה' האמורות במזמור 'הָבֹו לַה' בְּנֵי אֱלֹים' (תהלים טו), המכוון בעצמו כנגד שלושת הברכות הראשונות (עיי"ש רש"י ד"ה הבו). בהמשך נוספה ברכת המינים כנגד התיבה "א-ל-הַקְּבוֹד הַרְעִים" שבמזמור.

רב יוסף לעומתו תולה מנין זה במנין האזכרות שבקריאת שמע, ואילו תוספת הברכה היא כנגד התיבה "אֱלֹהִים" שבפסוק הראשון.

ואילו רבי תנחום בשם רבי יהושע בן לוי מתייחס דווקא לחיוב המתפלל לכרוע בתפילה [במקומות המיועדים לכך] עד שיתפקקו חוליותיו (ראה שם), וכנגד י"ח החוליות שבשדרה נתקנו שמונה עשרה הברכות. בהתאם לכך, הברכה התשע-עשרה נתקנה כנגד החוליה הקטנה הנוספת שבשדרה. לצד דעות אלה שהובאו בתלמוד בבלי, ישנן כמה וכמה טעמים נוספים שהוזכרו בחז"ל.

בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג) הובא בשם רבי יוחנן כי מנין הברכות נקבע בהתאם למספר הפעמים שנוצר הביטוי "אֱשֶׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה" בתורה בנוגע להקמת המשכן, וכתב האבודרהם כי תלו את הדברים זה בזה לאור העובדה שהתפילות נתקנו בזמן בית שני.

במקום אחר דרש חז"ל (תנחומא וירא ועוד) כי הוא כנגד י"ח מזמורי התהלים - שמתחילת הספר

ועד מזמור יַעֲנֶה ה' בְּיָוֶם צָרָה (תהלים כ) 'עיי' ברכות ט, ב ששני המזמורים הראשונים נחשבים אחד], וכדי לרמז שתעלה תפילתנו לרצון.

עוד הובא (תנחומא שם ירושלמי שם) כי המנין נקבע כנגד שמונה עשרה הפעמים שהאבות הקדושים נזכרים יחדיו בתורה. כן הובא במדרש (ויקרא רבה, הובא באבודרהם) כי זהו כנגד י"ח אזכרות שם ה' שנאמרו בשירת הים (כולל 'י-ה', 'א-ל' ו'אֱלֹהִים', וארבע האזכרות שבפסוקי 'ויושע'). כך גם הביא האבודרהם בשם המדרש כי זהו כנגד י"ח פסוקי שירת הים, וכנגד י"ח פסוקים שבעשרת הדברות, או שהוא כנגד י"ח הפעמים שמתפללים תפילה זו במלואה [היינו - י"ח ברכות מלאות] מדי שבוע.

ארבע התפילות שבתורה

בטרם תיקנו חכמינו הקדמונים את התפילות שבחובה, אם כנגד התמידין ואם בהסתמך על התפילות שתיקנו אבות והתפללו בעצמם, מצאנו בתורה ארבע תפילות שונות שנתקנו כחובה לאומרים בהזדמנויות מסוימות.

בחומש במדבר (ו. כד - כו) אנו מוצאים את 'ברכת כהנים' המוגדרת על ידי הראשונים כנוסח התפילה לכל דבר וענין, אלא שהוא שייך לשבט הכהונה ונאמר על ידם בלבד.

בנוסף, בפרשת עגלה ערופה (דברים כא. ה) מובא תהליך עריפת העגלה על ידי הזקנים, כשבסיומו הם מצווים להעתיק בתפילה: "כִּפְּר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאֵל תַּתּוֹן דָּם נָקִי בְּקִרְבְּ עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם". תפילה אחרת, המיועדת לכל אדם שביכרו פירותיו והעלה אותן לירושלים כמצווה, היא 'מקרא ביכורים'. בתפילה זו, הפותחת במילים (שם כו. ה): "אֲרַמְּךָ אֱבֹד אֲבִי", מפרט האדם באריכות את טובותיו וחסדיו של הקב"ה עמו, מהיום בו חפץ לבן הארמי להרע לנו ולאבדנו עבור דרך שעבוד מצרים והגאולה ממנה, ועד לרגע זה בו הוא מביא את פרי ביכורי הארץ אשר נתן לנו ה' בחסדו.

בהמשך אותה פרשה (שם פסוקים יג - טו) מובאת תפילתו של המבער מעשרותיו, המכונה 'יודי מעשר', ושלא כמשתמע אין זה יודי על דבר שלילי שביצע אלא אדרבה זוהי הכרזה על כך ששמר את מצות ה' ועשה הנדרש ממנו. בסיום תפילה זו מבקש המבער: "הֲשִׁקִּיפָה מִמַּעַן קֹדֶשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְנִבְרַךְ אֶת עַמֶּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ".

כל אדם מתמודד בחיים. כל אחד סוּחב עמו את החבילה הקטנה אך המעיקה שלו, את האתגרים המורכבים שזימנו לו משמים, את האכזבות כמו גם המכות הקטנות והגדולות שספג במהלך חייו. ידוע המעשה באותו מלך אשר כמה וכמה צרות שתכפו אותו הביאו אותו לדכודן עמוק, הוא שקע בדיכאון והיה נחוש להאמין כי אין אדם הסובל כמותו, עד כדי כך שהשפיע מצבו הנפשי על בריאותו וזו האחרונה הלכה והתדרדרה מיום ליום.

ניסו הרופאים והפסיכולוגים בכה ובכה, הופיעו בארמון ורוקחים ומטפלים וישבו כלעומת שבאו, והיועצים כולם הרימו ידיים בייאוש.

ביום מן הימים הופיע אדם חכם, ובפיו בשורה.

מסתבר כי בכוחו לרפא את המלך, אולם אליה וקוץ בה - לצורך כך יש להשיג שערה משערותיו של אדם מאושר. את השערה, לפי הוראותיו המדוקדקות, יש לצלות לרגעים ספורים על גחלים וללעוס אותה בעודה רותחת, על כל הסלידה שבדבר.

המלך שמע, סבר וקיבל. כמה כבר יכול להיות מורכב, להשיג שערה של אדם מאושר? 'נו' פנה לשלישו הניצב על ידו, 'תלוש שערה'.

הלה גמגם, האדים ונבון. 'המלך בטח מודע לכך שיש לי בת הממתנה עד בוש לזיווגה ההגון. לא נראה לי שאני האדם המתאים לכך'.

'נו' המלך הסב פניו אל יועצו האישי, אולם זה מצידו נענע בראשו מצד לצד בהיסוס והגיב בדרך ארץ: 'עם העסק המשפחתי שפשט רגל בשנה האחרונה, מסופקני אם אני אכן עונה על ההגדרה 'אדם מאושר'.

המלך החל לאבד סבלנות. הוא שלח יד נזעמת לעבר ראשו המקורזל של המשרת התמים שעמד בצד בשקט, מנסה לתלוש בכח את רפואתו המיוחלת. מתעלם לחלוטין מהעויות הכאובה אחזה במשרת האומלל.

'הוא? שר הביטחון הרים גבה, 'הוד מעלתו טרם שמע על התאונה האחרונה שעבר, אשר גבתה ממנו מחיר יקר של צילייה לצמיתות?'

ראה המלך שבחוג המקורבים המצומצם זה לא יעבוד, ותיכף וזמנו השליחים, האחדרפנים ושאר עושי דברו. כעבור דקות יצאה משלחת אחר משלחת, פרש לצד רעהו ושליחים לרוב, בחיפושים נרחבים אחר אדם מאושר.

עיר אחר עיר עברו השליחים, תרו בין הסמטאות ותחקרו עוברים ושבים, אך המשימה התבררה מרגע לרגע כאתגר בלתי עביר.

אחד מתמודד עם קשיים ניכרים בכלכלת הבית ואחר הסתבך עם רשויות החוק, שלישי מבלה בבית החולים יותר זמן מאשר בבית ורעהו מצפה מזה עשורים לפרי-בטן.

אין אדם מאושר, מתברר.

המשל נחמד ומוכר למדי, אולם פרט אחד שכחנו לציין - הוא אינו נכון.

נכון שהחיים מוזמנים לפתחו של כל אדם התמודדיות כאלה ואחרות. אמת שהאתגרים נערכים לעתים בזה אחר זה ומאיימים על שלווה הנפש ושפיות הדעת גם יחד. בהחלט נראה שהאושר האנושי רחוק מכל השגה.

הכל נכון, שריר וקיים, לפני שמכניסים למשוואה מילה אחת: תפילה.

בשבת זו אנו קוראים בתורה את פרשת 'זכור', בה אנו מעלים על נס את ניסיונו הנואל של עמלק לקעקע את יסודות ישראל ברוח ובגשם גם יחד. אנו קוראים תיגר על החוצפה, הזלזול והקרירות שהוא שידר, מכריזים עליו ועל זרעו מלחמה נצחית.

מה קרה שם, במלחמת עמלק?

הרה"ק ר' יעקב יוסף מפולנאה (תולדות יעקב יוסף פ"ר בשלח) עומד על כך, ומבאר זאת בהקדם דברי הגבאי ישעיהו (סג, ט): 'בְּכַל צָרָתָם לו צָר', זאת על פי הכתיב שבמסורה: 'בְּכַל צָרָתָם לא צָר' - באל"ף, מלשון שלילה.

כאשר מבין אדם שצערו הוא גם צער השכינה - 'בְּכַל צָרָתָם לו צָר', וכי הקב"ה נמצא אתו בכל צרה ובכל קושי, אז הוא זוכה לראות כי לא צָר, להיווכח בחוש כי הצרה נעלמה ואיננה והקושי נמוג כמו מאליו.

רק העדר הבנה זו, העובדה שאין לאדם די הכרה בכך שהשי"ת נמצא בכל מקום בבריאה, כי הוא מצטער בצרתו ומסתתר בתוך כל אתגר, זו לבדה הסיבה לכך שהוא אינו נחלץ מצרותיו וכאביו.

בפרשת מלחמת עמלק נאמר (שמות יז, ח): 'וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִים', והבחינוך חכמינו ז"ל (שמות רב, כה, ב) כי לא בכדי נסמך פסוק זה לפסוק שקדם לו: 'וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמִרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לְאֹמֶר הַיָּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין'.

הסיבה לכך שבא עמלק ונלחם עם ישראל, נעוצה בעובדה שהסתפקו ישראל והעזו לפקפק באשר למציאות ה' יתברך בקרבם. הם לא נתנו לבם לעובדה הפשוטה שהשכינה הקדושה טמונה ומסתתרת בכל פרט בבריאה, ועל כך נענשו בדיוק במידה זו - כשנעלם מעיניהם הניצוץ האלקי ונראה להם בדמות עמלק וכוחותיו.

כשהיודי מתפלל להשי"ת, כשהוא דבק בקונו ומייחל אליו שיפתח לו את שערי ההצלחה והישועה, הרי הוא כמו מכריז קבל עם ועולם כי אכן - יש מנהיג לבירה והוא נמצא בכל מקום, בכל שעה ובכל פרט בבריאה כולה.

לא פלא אפוא כי בכוח התפילה להפיג כל צער וכאב, לרכך כל אתגר. אדם בהחלט יכול להיות מאושר, שמח בחלקו וטוב לבב, וללבד שיכיר במציאותו יתברך ויפנה למקור הברכות הכל יכול!

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

המשך ממנו קודם

כל סיבה שלא להיענות לבקשת הרב, אשר הפציר בו כי יגלה את אחזו במתרחש מאחורי הפרגוד ויחכימו - על מה ולמה נענשנו ככה.

'תשובה אחת היא לשתי השאלות' השיב הצדיק.

'קטרוג גדול ונורא התעורר בשמים על אנשי העיר' פתח וגילה, 'על התנהגותם בבית הכנסת ובתפילה, וביותר כשתפילין על ראשם, בולזול מחפיר ובקלות ראש. זו אפוא הסיבה להתפרצות המגפה, ואם רק ייאותרו אנשי העיר להתחזק ולהישמר מכל משמר בענין זה - יסור חרון אף ה' מעדתו'.

זו גם הסיבה - הסביר, לפיה הוא אינו נוהג להתפלל בבית הכנסת, משום שאין השכינה שורה במקום בו מזולזלים בה עד כדי כך רח"ל.

הרב שמע, נבהל והפנים.

'שמא יואיל הצדיק בטובו לבוא עמי לבית הכנסת ולשתף את הציבור בזאת?' הפציר בו הרב, והוא אכן נענה לבקשה ואף הוסיף והבטיח כי יעשה זאת תיכף בתפילת שחרית הקרובה, ואף יתפלל עם הציבור.

ואכן, ביום המחרת תיכף עם שחר הופיע הצדיק הנסתר בבית הכנסת, וכאן אירע דבר מבהיל. אנשים החלו לרעוד, להתעלף ולהיאחז שיתוק מרוב אימה וחרדה שפלה עליהם. המקום הפך לחרדת אלקים, ואיש אינו יודע על מה ולמה.

'על התפילין נאמר (דברים כח, י, ועיי' ברכת ה, א): 'וַיִּקְרָא כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ וַיִּקְרָא מִמֶּךָ' הסביר הצדיק בטוב טעם, 'ומסיבה זו נפלה עליכם אימת הבורא ברוך הוא כשבאתי בשערי בית הכנסת עם התפילין בראשי'.

'שמא תשאלו - מדוע התפילין של כולכם אינן מעוררות יראה כזו' המשיך, 'הסיבה לכך היא הזלזול שלכם בהן, היא הגורמת להפקעת חכ נשגב זה!'

קרבת אלוהים
לאדם של גדולי הדורות

בין ספרי ההלכה המעטרים את ארון הספרים בכל בית יהודי ניתן למנות אלפי חיבורים, החל בפרי יצירתם של גאוני עולם ומאורי הדורות ועד לפירות הביכורים של אברכים שעמלו על בירורה של סוגיא הלכתית כזו או אחרת.

אולם אין ספק כי מאז צאתו לאור עולם של השלחן ערוך, לא היה ספר שהתקבל כל כך, שהרעיש את עולם התורה וההלכה ונפוץ בהיקף עצום כמו המשנה ברורה.

אודות תהליך יצירה תורנית מופלאה זו, ידוע כי שקד החפץ חיים' במשך עשורים ארוכים כדי לברר, לנפות ולדייק בכל נידון ובכל סעיף, אולם חלק מסוים ושמה עיקרי בתהליך נודע רק בדרך אגב לשני תלמידי החפץ חיים, כפי שסיפרו הללו לימים.

היה זה באחד הימים, בעוד השניים - אשר כחברותא שקועים היו ראשם ורובם בתורה הקדושה ובהוויות אבי ורבא, התקשו לרדת לעומק הסוגיא בהיותם בישיבה, וכידוע 'שמעתתא בעי צילותא'. אי לכך הועידו השניים פעמיהם אל היער הסמוך לעיירה ראדין, שם נשמו את האוויר הצלול והמשיכו בנשימה אחת מאותה נקודה בה אחזו.

'מה עם ישראל מאיר? איך הוא מרגיש?'

הקריאה הפתאומית במעבה היער ובעיצומה של התנצחות במלחמתה של תורה הפתיעה אותם, ויותר מכך הממה אותם העובדה שאי-מי מעץ לקראו לרדם של ישראל בשמו הפרטי, משל היה זה ידידו הקרוב.

הם הפנו את מבטם אל מקור הקול, והנה הם רואים נכרי מגודל. זה האחרון שב על דבריו והתעניין בנימוס ואף בחמימות בשלומו של החפץ חיים. תמיהתם לא נעלמה מעיניו, והוא הואיל לשתף אותם ברקע לאותה היכרות המוזרה.

היה זה ביום מן הימים, באשמורת הבוקר. אותו גוי יצא אל היער לחטוב עצים ובפיו מתנגן שיר לכת עליו, אך הנה הוא שומע יללות קולניות.

תחילה חשש שמא מדובר בזאב, אולם כשהתקרב בזוהירות נכח לראות אדם מבוגר שוכב על הקרקע הבוצית והקרה, מתייפח בבכי תמורים ודומע ללא הפוגה.

הוא פנה אליו, בירר האם נדרשת לו עזרה כלשהי ואם נקלע לצרה. הדמות התרוממה ממקומה, וכאן נחשף לעיניו יהודי נעים סבר שהחל להתנצל על ההפרעה לשגרת יומו.

'שמי ישראל מאיר' פנה אל הגוי, 'מקום מושבי בראדין'.

'זה עתה סיימתי לכתוב ספר המלמד כל יהודי כיצד עליו לנהוג בחייו, כחוקי תורת ישראל' המשיך בדבריו, 'ובחששי כי רב שמא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידי ובכך אכשיל את הציבור - באתי הנה להתחנן פני אלקי השמים והארץ שלא תצא תקלה תחת ידי'.

את הפסוקים (כה, לב - לה): "הֲיִהְיֶה פִי רִאשׁוֹ תְּחֻכּוֹ שֶׁפֶה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מֵעֵשֶׂה אַרְגָּ כְּפִי תִּחְרָא יִהְיֶה לוֹ לֹא יִקְרַע... וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֶּדֶשׁ לְפָנָי ה'" דורש האלשיך הקדוש ככפתור ופרח, ובתוך התיבות הקדושות הוא מוצא את העצה הטובה ביותר - של התורה הקדושה בעצמה, כיצד יזכה אדם שתפילתו תתקבל. הנה מוטב ביותר כי תכלית דיבורו של אדם תהיה נקיה מכל רבב ולא שיחת חולין והוי, אולם ככל הפחות 'הֲיִהְיֶה פִי רִאשׁוֹ

תְּחֻכּוֹ', היינו שיהיה פיו ככרו ותוכו ויזהר מחנופה ומלדבר אחד בפה ואחד בלב. ממשיכה התורה ומלמדת אותנו: 'שֶׁפֶה יִהְיֶה לְפִיו', כאדם החושק שפתיו בכח וסוגרם בין שיניו. על מנת שלא ייצא מפיו דבר שאינו הגון. וכל זה יהיה בבחינת 'מֵעֵשֶׂה אַרְגָּ, שיהיה פיו סגור מלכתחילה כנגד התפור היטב מראש, ולא שידבר ללא חשבון ואז יתחרט על כך: 'לֹא יִקְרַע'. כנגד שנקרע ולאחר מעשה תונק. אם ינהג כן האדם וישמר בכך, אזי יזכה שיתקיים בו: 'וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֶּדֶשׁ לְפָנָי ה'', שתישמע תפילתו ותתקבל לפני הקב"ה לרחמים ולרצון.

ידועה מעלת הסומך גאולה לתפילה, היינו ברכת 'אאל ישראל' שבברכות קריאת שמע - לתפילת העמידה עצמה, עד כדי כך שהתבטאו חכמינו ז"ל והבטיחו (ברכות ט, ב): "העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים, כל הסומך גאולה לתפילה - אינו נזוק כל היום כולו", וכי הנוהג כך הינו בן העולם הבא.

במאמר הנוכחי נעמוד על טעם הדבר ומקורו, גדר החיוב, היוצאים מכלל זה ועוד.

מתוך סמיכות הפסוק (תהלים יט, טו): "יְהִי רָצוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּינוּ לְבִי לְפִנֵּיךָ ה' צוּרֵי וְגֹאֲלֵי לְמִצְוֹתָי (שם ב): "יַעֲנֶנּוּ ה' בְּיָוֶם צָרָה", למדנו חז"ל בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"א, הובא בטור או"ח ק"א) כי סמיכת התפילה לגאולה יש בה כדי לגרום שתיענה התפילה ותתקבל.

בביאור מעלת הסומך גאולה לתפילה, עד כדי כך שכאמור זוכה להבטחה שהוא בן העולם הבא, כתב תוספות ר"י (ברכות ד, ב) כי בכך שמזכיר גאולת מצרים ותיכף סומך לכך את התפילה שהיא עבודה שבלב, הרי הוא מראה בכך כי הוא מקבל את מרות הקב"ה ועובד אותו כעבד את רבו, ועל כך רב שכתרו כאמור.

זאת ועוד, כותב תוספות ר"י (שם) כי כיון שמתפלל האדם מיד לאחר שהזכיר את גאולת מצרים, הרי הוא מוכח כי עז בטחונו בהש"ת אשר בכוחו להושיעו מצרותיו, והיות שאמונה ובטחון הרי הם יסודות הדת - לכך זוכה לדברים גדולים אלה.

בתלמוד ירושלמי נאמר אודות מי שאינו סומך גאולה לתפילה (ברכות פ"א ה"א, הובא ברש"י ברכות ד, ב ד"ה זה הסומך חז"ל): "מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה - לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג - אף הוא הפליג. אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יו לו לתבוע צרכיו".

יחד עם זאת, מצאנו אי אלו יוצאים מן הכלל בכל הנוגע לחובת סמיכת גאולה לתפילה.

האור זרוע והגהות אשרי (הובאו בב"י וב"ח או"ח ק"א) סבורים כי אין צורך לסמוך גאולה לתפילה בתפילות שבת, שהרי מקור ענין זה

מילתא חדת"א

פני תפילה מלקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אינחצ'רא שליט"א

בחרב ובקשתי - תורה ותפלה כאחד

דרך ארץ קדמה לתורה

עוד אמרו 'דרך ארץ' גימטריא 'תפלה'. ועל כך איתא (תנא דבי אליהו רבה א) 'דרך ארץ קדמה לתורה', והכונה לתפלה פדבועי שהיא הקודמת ועומדת לו לאדם שיוכל לבוא לידי תורה ולהתגברות היצר. והוא אמרם ז"ל (אבות פ"ג מ"ט) 'רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת, שיראת שמים הבאה לו לאדם מפת תפלתו היא העומדת להשגת החכמה ולקיימה באדם'.

התורה טביאה לתפלה

התורה והתפלה פרוכים זה בזה, וכמו שראינו עד כמה נצרכת הכנה על ידי תפלה כדי לזכות לתורה וקיים מצותיה ולבצע בגבורה את יצרנו הרע, כפי באותה מדה, הדרך לבוא לתפלה הוא על ידי התורה, שצריך לאדם לזכור לבו ונחומו בלמוד התורה קדם התפלה ובכך תהיה תפלתו בכונה כראוי. וזהו שאמרו חז"ל (ברכות לז) 'חסידים הראשונים היו שהיו שעה אחת ומתפללין כדי שיכנינו לבם לאביהם שבשמים'.

כן דרש הרה"ק רבי יואל מאסאטר ע"ה (דברי יואל פר' זרועי אות ב') בתפלת רבי חנוניא בן הקנה (ברכות כח): 'אנו משפיעים והם משפיעים, אנו משפיעים לדברי תורה והם משפיעים לדברים בטלים, וצריך להבין וכי יושבי קרנות משפיעים, הלא נמים הם את שנתם וחייהם ומבטלים ומגנם, וכי עליהם נאמר 'הם משפיעים'. לפיכך באר רבי יואל ע"ה, שאין הפונה על יושבי קרנות כפשוטם שאינם לומדים תורה, שהם אכן אינם משפיעים כלל, רק מדבר על אלו שעוסקים בתורה אך אינם מקפידים להשפיע ללמוד התורה רק עוסקים במלאכתם וגם קובעים עתותיהם ללמוד התורה אך מפנין שאין משפיעים לדברי תורה נמנע מהם השגת הצלחה בתורה ותפלה. כדברינו, שפשתה תורה קודמת לכל התעסקות, התפלה כראוי וכנכון - כפי שאכן מתברר אצל המשפיעים לתורה, ובכך נוצחים במשך כל היום את יצרם ומתקדש יומם בתוספת קדשה'.

פרשה ופשרה

נידון בערשה בענייני תפילה

אבנט בתפלה

בפרשת השבוע נזכר הציווי (כה, מ): 'וּלְבִנֵי אֶהְרֹן תַעֲשֶׂה כְתָנֹת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵיטִים וּמַגְפָּעוֹת תַעֲשֶׂה לָהֶם לְכַבֹּד וּלְתִפְאֶרֶת', וזה המקום להתייחס למנהג חגירת האבנט - 'גארטל' בלשון החסידים, בעת התפילה.

הרקע היסודי להנהגה זו נעוץ בשני טעמים שונים.

הטעם הראשון מבוסס על הדרישה הלכתית המובאת בגמרא (ברכות כד, ב): 'שלא יהא לבו רואה את הערוה', ובהתאם לכך נקבע כי יש לחגור אבנט או חגורה כלשהי בעת התפילה כדי להפסיק בין פלג הגוף העליון - לחלק התחתון של הגוף. בהתאם לכך גם נקבעה ברכת 'אזור ישראל בתפארה', וכך מובא בגמרא (שם, ב) ונפסק בשלחן ערוך (או"ח מ"ו, א).

אכן, הנהגה זו לכאורה נדרשה אך ורק בימים עברו, בהם נהגו בני אדם ללבוש בגד ארוך - מעין חלוק בלבד, אולם בזמננו נהגו ללבוש מכנסיים המפרידות כשלעצמן, ולפיכך לכאורה לא שייך טעם תקנה זו. מאידך, ישנו טעם נוסף לדבר, על פי הפסוק (עמוס ד, יב): "הַפֹּהוּ לְקִרְאתֵי אֶלְקֵיךָ יִשְׂרָאֵל", משום חשיבות הלבוש בעת התפילה, ובהתאם לכך פסק המחבר בשלחן ערוך (או"ח צא, ב): "צריך לאזור אזור בשעת התפלה, אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה". אכן כתב המשנה ברורה (שם ס"ק ד) בשם האחרונים כי למעשה מי שחגור בחגורה אין חייב בכך, אולם הוא מדגיש כי מידת חסידות לנהוג כן בכל אופן.

במקלות החסידים נהגו להקפיד על כך הקפדה יתירה, ואף הובא בספר 'ברית כהונת עולם' (פרק כט) לתלמיד המגיד ממעזריטש כי הגארטל מכוון כנגד חוט הסיקרא המבדיל בין שני חלקי המזבח.

בסמיכות לשון הגאולה למזמור "יעננך ה' ביום צרה", כמובא לעיל, והרי אין השבת 'יום צרה'.

הוסיף על כך ביצועות יעקב (שם ס"ק ב - ג) כי היות ועיקר התקנה היא כדי שתיענה בקשתו, ובתפילות שבת הלא אין ברכות בקשה - לפיכך בטל טעם זה בשבת.

אכן הבית יוסף חולק על כך, וסבור כי אף שלמדוהו חז"ל מסמיכות פסוקים אל, אין זה אלא אסמכתא בעלמא ואין להסיק מכך שבשבת אין הדבר חובה.

לענין אמירת פסוקים מסוימים בין גאולה לתפילה, נחלקו הראשונים.

יש שאמרו (טור או"ח ק"א ועוד) כי רק את הפסוק (תהלים ג, ז): "ה' שִׁפְתֵי תַפְתַּח וְפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ הַתִּירוֹ חֲזַ"ל (ברכות ט, ב) לומר קודם תחילת התפילה, ואילו פסוקים כדוגמת: "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הֲבו גִדְל לְאַלְקֵינוּ" (דברים לב, ג) האומרים אין הוא מן המהדרין, והרי הם כהפסק. אכן הביא הטור (שם) כי יש המתירים לומר פסוקים אלה, ולדעה זו אין הדבר נחשב כהפסק.

לענין עניית 'אמן' על ברכת 'גאל ישראל' הנשמעת מפי שליח הציבור, יש שכתבו (טור שם ומאירי ברכות ד, ב) כי אין בכך משום הפסק בין גאולה לתפילה, ולא עוד אלא שיש בכך משום מצוה, כיון שהוא סוף ברכות קריאת שמע. אכן יש שחלקו על כך (תוס' ברכות יג, ב ד"ה שואל, וכן הובא בוו"ה) וכתבו כי אין להפסיק אף בעניית אמן.

בתפילת ערבית נחלקו אמוראים (ברכות ד, ב, שם ט, ב) האם יש להסמיך גאולה לתפילה, ואולם אף לדעה זו הובא בסוגיית הגמרא כי אין בברכת 'השכיבונו' משום הפסק, אלא כיון שתיקונו חכמים הרי היא כהמשך ברכת הגאולה.

נידון מעניין בפני עצמו מצאנו בפוסקים, לענין הנוהג הרווח להכריז אודות הוספות בתפילת שמונה עשרה, כדוגמת 'עלה ויבוא' וכדומה, האם מותר להכריז בין גאולה לתפילה.

יש מהראשונים שכתב (שו"ת הרשב"א רצג) כי אין בכך משום הפסק, שהרי הוא לצורך התפילה וכדי שלא יטעו המתפללים, אולם כתבו כן רק לגבי תפילת ערבית. אכן הרמ"א (דרכי משה ק"א) סבור כי אין כל הבדל בין ערבית לשאר התפילות, וכי כיון שנעשה הדבר למניעת טעות בתפילה - מותר להכריז.

נידונים נוספים ורחבים מצאנו בנושא זה, אולם אין במסגרת זו די כדי להקיף הכל, והמעייין בספרי הפוסקים ימצא נחת [לענין אמירת 'ברכת הפסוקים' - 'ברוך ה' לעולם', עיין באריכות במדור זה פרשת שמות תשפ"ה].

בפרשת השבוע אנו מוצאים תיאור ארוך ומיוחד אודות בגדי הכהנים, ובפרט בגדי הכהן הגדול, אשר נועדו כדי לעבוד בהם לפני הקב"ה בכבוד הראוי, כלשון הכתוב (כה. א): "וְעִשִּׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֳרָתוֹ".
אף בנוגע לתפילתו של כל אדם, מצאנו התייחסות מפורשת בחז"ל ובפוסקים לענין הלבוש הראוי בעת התפילה.
חז"ל (ברכות ל. ב.) לומדים מלשון הפסוק (תהלים כט. ב.): "הִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַרְרֹת קֹדֶשׁ", כי על האדם לציין עצמו במלבושים נאים ולהתהדר לפני קונו בתפילתו, שהרי האו כעומד לפני המלך וראוי לו להתלבש כראוי. וכך אכן נפסק להלכה (ש"ע א"ח צא. ו): "דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים".

עזרא הסופר, כמנהיג וקברניט הדור, נכח לראות כי מצבם הרוחני של בני ישראל רחוק מלהיות בכי טוב. ליקויים כאלה ואחרים העיבו על קרבת העם להש"ת, פרצות שנפערו ובקיעים שנתגלו בחומת הדת היוו איום של ממש על הדור כולו.

כינס אפוא עזרא את העם כולו, עורר אותם בדברי תוכחה ומוסר והחל שופך א נפשו בתפילה שאת חלקה אנו מכירים מתוך הסליחות והתפילות לימים הנוראים.

תפילתו מובאת באריכות בספר עזרא (פרקים ט - י), והיא פותחת במילים: "אֱלֹקֵי, בְּשֵׁתִי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֶלְקֵי פְנֵי אֱלֹהֵי, פִּי עֲזָרְתִּינוּ רָבוּ לְמַעַן רֹאשׁ וְאֲשַׁמְנֵנוּ גְדֻלָּה עַד לְשָׁמַיִם".
לאחר מכן הולך עזרא ומפרט את טובותיו של הקב"ה עם עמו ישראל, אשר נתן את חינום בעיני מלכי מדי ופרס והיטה לב מלכים אלה לטובת ישראל, למען יוכלו לבנות את בית המקדש ולשוב ולחונן עפר ציון כבראשונה.

יחד עם זאת, מזכיר עזרא בשברון לב כיצד השיבו העם רעה תחת טובתו של מקום וחטא באיסורים חמורים עליהם הזהירה התורה הקדושה, ומציין כי שורת הדין נותנת שיענשו על כך ח"ו ישראל במלוא חומר הדין. אולם הקב"ה חס ורחים עליהם, וכל זאת לפנים משורת הדין ובאהבתו הגדולה את בניו, ועל כך - אומר עזרא, אין לנו כ אם בושת פנים.

בתום תפילתו קיבל עזרא הסופר וקיבלו העם כולו לשוב אל אלקיהם בלב שלם, לשמור ולעשות ולקיים ככל מצוות התורה ולא לסור מהן ימין ושמאל.

תפילה זו, למעשה, מבהירה לנו כיצד אמורה להיראות תפילת כל יהודי בבואו לשפוך שיח לפני קונו ולהעתיך בתחינה לפניו.

בכל תפילה אמורה להיות מעורבת התחושה הפנימית, ההכרה האמיתית בכך שכל חסדיו וטובותיו של הקב"ה עמנו עד עצם היום הזה ועד בכלל הינם לפנים משורת הדין, בעוד אנו הרשענו וחטאנו לפניו.

אי לכך, אין אנו מבקשים מלפניו יתברך כי אם חסד וצדקה. אנו פונים להש"ת בתחנונים כי יפתח לנו אוצרות מתנת חינום, לא כי מגיע לנו בצדק אלא משום שהוא אוהב את עמו ישראל כבן יחיד וחפץ בטובתו.

ביאו לפניו - בדיעה
הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור שו"ח הודו

מזבא בספר מטה אפרים (תקפד. ט) כי נהגו רבים לומר בימי עשרת ימי תשובה, בין 'ישתבח' לברכות קריאת שמע, את מזמור ק"ל בתהילים: "שיר המעלות ממעמקים קראתיה ה'", וזאת כדי להעלות בקשתנו לפני הש"ת שימחל לנו על חטאותינו.

מקור מנהג זה הינו בספרי המקובלים (שער הכוונות דף צ ע"א. פרי עץ חיים שער כה פ"ז דף לח ע"ג ועוד), והובאו דבריהם במגן אברהם (א"ח נד ס"ק ב). אכן תמה על כך המגן אברהם, שהרי נפסק בשלחן ערוך (נד. א) כי המפסיק בין ישתבח ליוצר - עבירה היא בידו. אכן ציין בדגול מרבה (שם) לדברי המהרש"ל (שו"ת סי' ד. הובא בעטרת זקנים סי' נו אות ב) כי האיסור להפסיק הוא רק בדברים בטלים, ולא בדברי שבח בענין המועד, וכך גם לענין אמירת 'שיר המעלות'.

למעשה, בשל החשש להלכה זו אכן נמנעו בני אשכנז וליטא מלומר מזמור זה בין ישתבח ליוצר, ויש שאמרוהו לאחר שמונה עשרה, קודם אמירת 'אבינו מלכנו'.

נידון בפני עצמו (ראה אלה למטה סי' תריט אות כה) מתייחס למתפלל האוחז באמצע 'פסוקי דזמרא', בעוד שליח הציבור כבר הגיע לסוף ישתבח והחל לומר 'שיר המעלות' עם הציבור, האם על המתפלל היחיד להפסיק באמצע פסוקי דזמרא ולהצטרף לאמירת שיר המעלות.

יד ושם
פסוקי שמות והטמן בהם

דוד

"דָּרְשׁוּ ה' וְעֹזוּ בְּקִשׁוֹ פְּנֵי תַמִּיד" (תהלים קה. ד).

בפסוק זה מלמדנו דוד המלך עליו השלום, כי יש לחפש ולבקש תמיד אחר הקב"ה ועזו. אך האם אכן נמצא את שדרשנו ובדקנו? על כך משיב המלבי"ם בביאור משובב נפש בפסוק, "עיקר הוא הדרישה לא המציאה" קובע המלבי"ם, "כי אין מי שישגי עצמותו". אין כלל דרך להשיג ולתפוס כהוא זה את עצמות הקב"ה, אשר הוא גבוה מכל גבוה ולית מחשבה תפיסא ביה כלל.
עלינו מוטל לדרוש ולחקור אחר מעשיו הגלויים לנו, ואכן: 'בְּקִשׁוֹ פְּנֵי תַמִּיד', במשך כל החיים, כיון שלעולם לא נגיע להשגה אמיתית במציאותו יתברך.

הפלא ופלא

שאלות וחיידות נבכבי התפילה

לפתרון החידות יש לעיין בהרחבה בסידור המבואר ובמדוריו מבית מתיבתא.

שם הזוכה בגיליון פר' בשלח:
ה' יהודה ויזל

בברכת 'שיבנו' שבשמונה עשרה אנו מבקשים: 'וקרבנו מלכנו לעבודתך'. מה מבין הפירושים הבאים אינו נכון, בנוגע לביאור המילה 'לעבודתך'?

- (א) לעבודת התורה והתפילה.
- (ב) לעבודת הבורא בקיום מצוותיו.
- (ג) לעבודת בית המקדש שייבנה במהרה.

בתפילת 'ישתבח' אנו מתבטאים אודות הקב"ה כי הוא 'גדול ומהלל בתשבחות'. האם תדע מהי משמעות הביטוי?

- (א) היינו שאין יכולת לאף נברא לספר את שבחיו יתברך.
- (ב) הקב"ה מתגדל ומתנשא דווקא על ידי התשבחות שאומרים לפניו.
- (ג) גדולתו של הקב"ה ניכרת אך ורק מתוך אמירת שבחיו.

בברכת 'יוצר אור' נאמר כי המלאכים 'זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו'. מהו ההבדל בין אמירת הזמירות - להשמעת התשבחות?

- (א) את הזמירות אומרים המלאכים לעצמם, ואילו את התשבחות משמיעים לאחרים.
- (ב) את הזמירות המלאכים אומרים בלחש, ואילו את התשבחות משמיעים בקול רם.
- (ג) אין כל הבדל בין אמירה להשמעה. אכן, זמירות הן מעולם הבריאה ותשבחות מעולם האצילות.

תשובות מגילון קודם פר' תרומה:

1. תשובה ג, שזוכה לשוב לארצנו בקומה זקופה, וללא שנזדקק חלילה לגלגול מחילות.
2. תשובה א, בכל יום נברך את הש"ת על הטובות השייכות לאותו יום, מעין ברכותיו של יום.
3. תשובה ב, יפתח לנו אוצר מתנת חינום.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m02803999@gmail.com
או בפקס 02-5385689 או ב'גדרים פלוס' - באר ישראל
על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'. 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרסס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.
בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).